Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)
2026, Cilt 12, Özel Sayı, Sayfa 1-20

Arkeolojik Veriler Işığında Antik Yunan'da Kadının Eş Kimliğinin Temsili

Meral ÇELİK
Aksaray Üniversitesi
meralcelik@aksaray.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5968-7941

Araştırma Makalesi		DOI: 10.31592/aeusbed.1784190
Geliş Tarihi: 15.09.2025	Revize Tarihi: 11.11.2025	Kabul Tarihi: 24.01.2026

Atıf Bilgisi
Çelik, M. (2026). Arkeolojik veriler ışığında Antik Yunan'da kadının eş kimliğinin temsili. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(Özel Sayı), 1-20.

ÖZ

Bu çalışma, Antik Yunan'da kadının toplumsal konumunu özellikle eş kimliği bağlamında ele alarak, arkeolojik ve ikonografik veriler üzerinden kadın temsilini incelemektedir. Antik Yunan toplumunda kadın, siyasal haklardan yoksun olmasına rağmen, evlilik aracılığıyla oikosun devamlılığını, soyun aktarımını ve yurttaşlık statüsünün meşruiyetini sağlayan temel figürlerden biri olarak belirleyici bir rol üstlenmiştir. Çalışmanın amacı, kadının bu işlevinin arkeolojik belgelerde nasıl görselleştirildiğini ortaya koymak ve söz konusu temsilleri aile yapısı, toplumsal normlar ve cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirmektir. Araştırmada yöntem olarak, öncelikle yazılı kaynaklarda kadının statüsüne ilişkin bilgiler aktarılmış; ardından Arkaik dönemden başlayarak arkeolojik malzeme, özellikle Attika vazoları ve mezar stelleri üzerinden ikonografik analiz yapılmıştır. Vazo resimleri, evlilik ritüellerini ve gelinin toplumsal aidiyet kazanımını görselleştirirken, mezar stelleri kadınları eş ve anne kimlikleriyle yüceltmiş, dexiosis ve anakalypsis gibi hareketlerle evlilik bağlarını sembolize etmiştir. Ayrıca çeyiz sandıkları, takı kutuları ve hizmetçi figürleri gibi ikonografik unsurlar, kadının eş olarak rolünü ve hane içindeki konumunu vurgulayan tamamlayıcı göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, arkeolojik malzeme, kadının bireysel kimliğinin geri planda bırakıldığını, ancak eş ve anne rolleri üzerinden toplumsal hafızada kalıcı kılındığını göstermektedir. Bu temsil biçimleri, yalnızca bireysel yaşam öykülerini değil, aynı zamanda Antik Yunan toplumunda evlilik kurumunun kültürel ve ideolojik boyutlarını da görünür kılmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Attik vazo, dexiosis, kadın, mezar steli.

The Representation of Female Spousal Identity in Ancient Greece in the Light of Archaeological Evidence

ABSTRACT

This study examines the social position of women in Ancient Greece- particularly in relation to their identity as wives- and analyzes female representation through archaeological and iconographic evidence. Although women in Greek society lacked political rights, they nonetheless occupied a decisive role as key figures who ensured the continuity of the oikos, the transmission of lineage, and the legitimacy of civic status through marriage. The aim of this research is to elucidate how this function was visualized in archaeological records and to evaluate these representations within the frameworks of family structure, social norms, and gender roles. Methodologically, the study first outlines information contained in written sources regarding the status of women; it then proceeds with an iconographic analysis of archaeological material—primarily Attic vases and funerary stelai—from the Archaic period onward. Vase paintings visualize marriage rituals and the bride's acquisition of social affiliation, while funerary stelai exalt women through their identities as wives and mothers, often symbolizing marital bonds through gestures such as dexiosis and anakalypsis. In addition, iconographic elements such as dowry chests, jewelry boxes, and servant figures are assessed as complementary indicators that emphasize the woman's role as a wife and her position within the household. In conclusion, the archaeological material demonstrates that a woman's individual identity was largely relegated to the background, yet she was rendered enduring in social memory through her roles as wife and mother. These modes of representation not only reflect individual life histories but also illuminate the cultural and ideological dimensions of the institution of marriage in Ancient Greek society.
Keywords: Attic vase, dexiosis, woman, funerary stele.

Giriş

Antik Yunan toplumunun sosyal yapısı, günümüze ulaşan yazılı kaynakların yanı sıra arkeolojik buluntuların sunduğu çok yönlü veriler ışığında anlaşılabilmektedir. Bu veriler, özellikle şehir devleti (*polis*) merkezli siyasal yapılanmanın, bireylerin yaşam alanlarını düzenleyen ve kamusal ile özel hayat arasındaki sınırları belirleyen karmaşık bir mekânsal örgütlenmeye sahip olduğunu

ortaya koymaktadır (Yavuz, 2023, s. 30). Polisin merkezinde yer alan agoralar, yalnızca politik karar alma süreçlerinin ve ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar değil, aynı zamanda dinî törenler, adak uygulamaları ve sosyal buluşmalar aracılığıyla toplumsal etkileşimin sürekliliğini sağlayan önemli mekânlar olmuştur. Bunun yanı sıra tapınaklar, tiyatrolar, stadyumlar ve diğer anıtsal yapılar da Antik Yunan yaşamında dinî ritüeller, sanatsal etkinlikler ve siyasal süreçlerin nasıl iç içe geçtiğini göstererek toplumsal düzenin çok katmanlı yapısını görünür kılmaktadır. Konut dokusuna ilişkin arkeolojik bulgular, hanelerin mimari düzeninden iç mekân kullanımına ve günlük yaşam pratiklerine kadar, bireylerin sosyal statülerine ve ekonomik konumlarına bağlı olarak farklılaşan yaşam biçimlerini ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Kadın, erkek, çocuk ve kölelerin ev içindeki konumları yaşam alanlarının dağılımı üzerinden takip edilebilmektedir. Diğer yandan mezar stelleri, lahitler ve çeşitli ikonografik betimlemeler, yalnızca ölü gömme gelenekleri ve anı kültü hakkında bilgi sunmakla kalmamış, aynı zamanda aile ilişkileri, sosyal aidiyetler, hiyerarşik yapılar ve dönemin değerler sistemi üzerine de önemli ipuçları sağlamıştır.

Bu veriler bir arada değerlendirildiğinde, Antik Yunan toplumunun siyasal örgütlenme biçimleri, dinî pratikleri, sanatsal ifade yöntemleri ve gündelik sosyal ilişkileri arasında güçlü bir uyum kurarak kendine özgü bir toplumsal düzen inşa ettiği görülmektedir. Bu düzen, bireysel kimliklerin polis içinde tanımlanma biçiminden, dinsel ritüellerin mekânla kurduğu bağa, ev yaşamının organizasyonundan kamusal alanın işlevlerine kadar geniş bir yelpazede şekillenmiştir. Antik Yunan toplumunun sosyal yapısı, bireylerin hak, sorumluluk ve statülerini belirleyen hiyerarşik bir düzen üzerine inşa edilmiştir. Yunan toplumunda sosyal sınıf genellikle köleler, yabancılar ve yurttaşlar olarak ayrılmıştır (Yavuz, 2023, s. 26). Bu ayrım, vatandaşlık hakları ve toplumsal roller açısından belirleyici olmuştur. Ancak bu sınıf ayrımının içinde dikkat çekmeyen, çoğunlukla görünmez kalan bir grup vardır: kadınlar. Kadınlar köleler ya da yurttaşlar gibi kamusal haklara sahip olmadıklarından resmî sınıf sisteminde görünmez bir konumda yer almış ve toplumsal yaşama etkileri sınırlı bir şekilde yansımıştır (Koç Başar, 2021, s. 1331). Yurttaşlar kamusal alanlarda etkin haklara sahipken, köleler tamamen bağımlı ve yasal olarak sınırlı bir statüye sahiptir. Yabancılar yani Yunan vatandaşı olmayan özgür kişiler ise yalnızca kısmi haklarla toplumda yer alabilmiştir (Yavuz, 2023, ss. 28-29). Bu sınıflandırmada, toplumsal sınıflar üzerinden değerlendirilmelerine rağmen, kadınlar çoğunlukla görünmez bir grup olarak kalmış, kamusal haklardan yoksun ve politik süreçlerden uzak bir konumda yer almıştır. Kadınların sosyal statüsünün bu şekilde sınırlandırılmış olması, onların hem günlük yaşamda hem de aile içindeki rollerini anlamak için arkeolojik ve yazılı kaynakların dikkatli okunmasını gerekli kılmaktadır.

Buna göre, bu çalışma Antik Yunan toplumunda kadının aile içindeki konumunu anlamak amacıyla, dönemin arkeolojik ve ikonografik verilerini temel alarak kapsamlı bir analiz yapmayı hedeflemektedir. Arkaik dönemden itibaren vazolar, heykeller, mezar stelleri ve lahitler, kadınların ailedeki rollerinin ve toplumsal konumlarının görsel temsillerini sunan en önemli veriler olmuştur. Bunun yanı sıra, çalışmanın amacı yalnızca kadınların aile içerisindeki statülerini betimlemekle sınırlı değildir; aynı zamanda bu temsillerin evlilik, toplumsal statü, ritüel pratikler ve aidiyet ilişkileri üzerinden nasıl kurgulandığını ortaya koymaktır. Böylece, dönemin arkeolojik verileri, kadının Antik Yunan toplumundaki eş olarak görünürlüğünü, toplumsal işlevlerini ve aile bağlamındaki temsil biçimlerini çözümlemek için birincil kaynaklar olarak kullanılacaktır. Bu doğrultuda çalışma, Antik Yunan'da kadının aile içindeki eş temsillerini, yalnızca sanatın sunduğu görsel verilerle değil, bu verilerin ardındaki ideolojik ve kültürel dinamikleri sorgulayarak daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, Antik Yunan toplumunda kadının eş kimliği, arkeolojik malzeme temelinde vazolar ve mezar stelleri üzerinden incelenmiştir. Ayrıca konu Hesiodos, Sophokles ve Euripides gibi antik yazarların eserleri ile diğer yazınsal kaynaklarda yer alan toplumsal yapı anlatıları ışığında değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Antik Yunan toplumunda kadının eş kimliğini yansıtan arkeolojik ve yazınsal veriler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise konuyla ilgili figürlü Attika vazoları ile mezar stellerinin seçilmiş örnekleri temsil etmektedir. Bu materyaller, kadının ev içi rolleri, evlilik törenleri ve aile ilişkileri bağlamında betimlendiği sahneler dikkate alınarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerini, Antik Yunan toplumunda kadının eş kimliğinin ortaya çıkarılmasını sağlayacak olan mezar stelleri ve figürlü Attika vazoları oluşturmaktadır. Bu iki arkeolojik veri grubunun seçilmesinin nedeni, konunun geniş kapsamı nedeniyle çalışma alanının sınırlandırılmasının zorunlu olmasıdır. Bu nedenle konunun odağını korumak adına arkeolojik malzeme seçimi belirli ölçütler doğrultusunda daraltılmış, yayında kullanılan mezar stelleri ve vazolar sınırlı biçimde kullanılmıştır. Diğer taraftan söz konusu malzeme grupları, kadının eş temsilini en iyi şekilde yansıtan arkeolojik veriler olmaları nedeniyle tercih edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler, Antik Yunan toplumunda kadının eş kimliğini yansıtan mezar stelleri ve vazoların ikonografik incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Veriler, görsel çözümleme yöntemiyle değerlendirilmiş, figürlerin duruşları, nesne kullanımı ve kompozisyon içindeki konumları üzerinden eş kimliğinin temsili yorumlanmıştır. Analiz sürecinde ikonografik unsurlar, dönemin toplumsal yapısını ve kadının aile içindeki konumunu yansıtan göstergeler olarak ele alınmıştır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, yayınlanmış arkeolojik malzemeler (mezar stelleri ve vazolar) üzerinden yürütülmüş olup herhangi bir canlı denek, kişisel veri ya da etik kurul onayı gerektiren uygulama içermemektedir.

Antik Yunan Toplumunda Kadın Algısı

Antik Çağ toplumlarında kamusal yaşamın ve toplumsal düzenin merkezinde erkekler yer almış, kadınların yaşam alanı ise büyük ölçüde erkek otoritesinin çizdiği sınırlarla belirlenmiştir. Antik Yunan'da da benzer bir toplumsal yapı hâkimdir. Yurttaşlık hakları, siyasi katılım ve kamusal görünürlük neredeyse tamamen erkeklere özgü olmuş, kadınlar sosyal hiyerarşinin alt basamaklarında konumlandırılmış ve daha çok özel alanla ilişkilendirilmiştir. Siyasal karar alma mekanizmalarından mimari üretime, edebi eserlerden gündelik yaşam pratiklerine kadar hemen her alanda erkeklerin belirleyici rolü görülmektedir. Kadınların varlığı çoğunlukla aile içi rollerle sınırlandırılmış, onların toplumsal temsiliyeti ise ya görünmez kılınmış ya da eril bakış açısının kalıpları içerisinde şekillendirilmiştir. Kadın önce babasının, evlendikten sonra da kocasının otoritesi altında, onların kurallarına göre hayatlarını sürdürmek durumunda kalmışlardır (O'Pry, 2015, s. 7). Bu durum, günümüze ulaşan yazılı ve arkeolojik verilerde de açıkça gözlenmekte, kadınların sesinin ve deneyimlerinin yalnızca istisnai örneklerde izlenebilmesine neden olmaktadır.

Antik Yunan toplumunda kadın ve erkeğin algılanış biçiminin en iyi örneklerinin başında mitoloji başta olmak üzere edebî kaynaklar gelmektedir. Mitolojik kaynaklar hikâyelerle donatılmış bir şekilde, dolaylı olarak ataerkinin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadın algısının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitoslarda kadınlar genelde aldatıcı, manipülatif, felaket getiren varlıklar olarak betimlenmiştir. Elbette bu durum erkek egemen bir düzenin yansımasıdır. Bu hikâyeleri yazan erkekler, yarattıkları kadın karakterlere olumsuz özellikler vermişler, kendi otoritelerini meşrulaştırmak için kadınları günah keçisi gibi göstermişleridir. Bunun yanı sıra kadınların hem doğurganlık ve aşk gibi yaratıcı hem de savaş ve felaket getiren yıkıcı özellikleriyle de

ikili karşıt bir yapı oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin Hera kıskanç bir eşi (Apollodorus, 3.4.3), Pandora felaketi (Hesidos, İşler ve Günler, 80), Aphrodite sadakatsizliği (Homeros, Odysseia, 305-340) temsil etmektedir. Bu mitolojik temsiller, yalnızca bireysel karakterleri değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarını ve kadın-erkek ilişkilerinin idealize edilmiş biçimlerini de yansıtmaktadır. Kadınlar mitlerde genellikle ev içi yaşam, aile ve toplumsal düzenin bekçisi olarak konumlandırılırken, erkekler kahramanlık, savaş ve kamusal alandaki yetkinlikle öne çıkarılmıştır. Bu ayrım, Antik Yunan toplumunda kadınların kamusal yaşamdan büyük ölçüde dışlanmış olmasının ve sosyal statülerinin sınırlı kalmasının edebî yansımaları olarak okunabilmektedir. Aynı zamanda, mitlerdeki bu ikilikler, kadınlara atfedilen yaratıcı ve yıkıcı özelliklerin birbirine zıt biçimde gösterilmesiyle daha da belirginleşmiştir. Örneğin, Aphrodite aşkın ve cinselliğin sembolü olarak hem büyüleyici hem de felaket getirebilecek bir güce sahipken, Athena bilgeliği ve stratejiyi temsil eden bir figür olarak erdemli ve düzeni destekleyici bir kadın imajı sunmaktadır (Lefkowitz, 1985, s. 210). Bu çerçevede, mitoloji yalnızca erkek egemen bir bakış açısını pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda kadınların toplumsal rollerine dair normatif beklentileri ve sınırları da biçimlendirmiştir.

Edebî kaynaklarda, özellikle tragedya örneklerinde kadın karakterlerin trajik sonları, erkek otoritesini güçlendiren ve toplumun işleyişini meşrulaştıran anlatılar olarak öne çıkmaktadır (Nadareishvili, 2005; Foley, 2001). Örneğin Euripides'in Medea (252-265) tragedyasında Medea'nın kocasının ihanetine karşı aldığı intikam kararı, hem bireysel bir öfke ve güç gösterisi hem de erkek egemen toplumsal düzenin sınırlarını zorlayan bir eylem olarak sunulmuştur. Medea'nın trajedisi, kadınların özerk hareket edebilecek potansiyele sahip olduğunu gösterirken, aynı zamanda erkeklerin toplum içindeki otoritesini yeniden meşrulaştıran dramatik bir çatışmayı ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Sophokles'in Antigone (58-64) oyununda, Antigone'nin devletin yasasına karşı çıkarak kardeşini gömme çabası, bireysel vicdan ile toplumsal normlar arasındaki çatışmayı sembolize etmektedir. Antigone'nin direnişi, kadın karakterin erdem ve cesaretle donatılmış güçlü bir figür olarak öne çıkmasına olanak tanırken, erkek egemen düzenin yasaları ve toplumun düzeni tarafından sınırlandırılmıştır. Kadının toplumdaki konumunu en iyi gösteren örneklerden biri de Thukydides'in eserinde Perikles'in cümlelerinden dökülerek kendini göstermiştir. Perikles ölen askerlerin dul eşlerine kadının adının kamusal alanda iyi ya da kötü fark etmeksizin anılmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Ona göre kadının erdemli sayılması âdeta görünmez olmasına bağlıdır (2.45.2).

Yunan mitolojik kaynaklarında çoğunlukla kadınlara karşı yanlı bir tutum karşımıza çıkmaktadır. Bu ön yargılı tutum, başta Hesiodos olmak üzere Yunan edebî kaynaklarında, kadınlara karşı açık bir düşmanlık sergilenerek yansıtılmıştır. Hesiodos "*Takıp takıştırıp, kıçını sallayıp/Aklını çelmesin kadının biri/Gözü ambarındadır diller dökerken sana/Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza/Bir tek oğlun olsun baba mirasına konan/Ancak böyle çoğalır evin zenginliği/Sen yaşlanıp ölünce oğlun tutar yerini"* (İşler ve Günler, 375-378) sözleriyle kadın algısını eserinde açıkça belirtmiştir. Antik Yunan edebiyatında kadın, duygusal zayıflık gösteren eksik akıllı biri olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla toplum içinde erkekten sonra gelen, ikincil bir konuma yerleştirilmiştir. Kadının fiziksel güçsüzlüğü, onu erkeğin korumasına muhtaç bir varlık olarak sunulmasına neden olmuştur. Bu durum kamusal hayattan dışlanmasını ve ev içi rollerle sınırlandırılmasını da meşrulaştırmıştır. Kadının toplumsal değerini belirleyen ölçütler de bu çerçevede şekillenmiştir. Kadının aile içindeki görevlerini yerine getirme biçimi, eril beklentilere ne ölçüde uyduğu ve kamusal görünürlüğü ya da yokluğu onun toplumsal kimliğini tayin etmiştir. Böylece erkek egemen ideoloji, kadın için belirlediği sınırları ahlaki kurallar olarak dayatmış ve bu sınırlar toplumsal düzenin değişmez ilkeleri hâline gelmiştir (Akgün Kaya, 2023, ss. 38-39). Ancak kadının bu durumu tüm Yunan şehir devletleri için geçerli değildir. Örneğin Sparta'da kadınların diğer şehir devletlerine nazaran bazı haklara sahip oldukları da bilinmektedir; özellikle eğitim ve sportif faaliyetler konusunda kısıtlı olsa da kadınların da erkeklerle yakın hakları olmuştur (O'Pry, 2015, s. 7). Fakat hiçbir kentte erkek ile kadının aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğu asla görülmemiştir.

Antik Çağ'daki bu kadın algısının felsefede de durumu çok farklı değildir. Filozofların eserlerinde kadınlar hakkında yazılanların en iyi özetini M. Kılıç (2015, s. 61) "… *filozofların büyük çoğunluğunun üzerinde ortaklaşabildiği tek husus kadınlar hakkında aşağılayıcı, tali ve tabi kılıcı söylemler geliştirmek olmuştur. Felsefede az rastlanır bir durum olan bu genel uzlaşı üzerinde*

durulduğunda her döneme hâkim olan eril dil dikkat çeker." sözleriyle yapmıştır. MÖ 1200 civarında yaşanan büyük felaketlerin ardından yükselen bu kültür, cinsiyet rollerinin keskin biçimde tanımlandığı, eril iktidarın kurumsallaştığı bir yapı ortaya koymuş ve sonraki uygarlıkları derinden etkilemiştir. Yaklaşık bin yıl süren bu kültürel ve siyasal süreç, bazı araştırmacılar tarafından *fallokratik* bir sistem olarak tanımlanmakta; sanat, din, günlük yaşam ve yazılı kültür başta olmak üzere birçok alanda eril göstergelerin yoğunluğu, toplumsal yaşamda erkeklere tanınan ayrıcalıkları gözler önüne sermektedir (Gezgin, 2013, s. 72). Tarihsel süreç boyunca özellikle Hellenistik dönemde bazı kadın şairler bilinse de kadınlar yine de eril tahakkümün belirlediği dil ve yapıların gölgesinde bırakılmıştır. Kadın, toplumsal ve düşünsel üretimin öznesi olmaktan çok, erkek bakışının kurguladığı bir nesne konumuna indirgenmiş, annelik, ev içi sorumluluklar ve ailevi roller üzerinden tanımlanarak kamusal ve entelektüel alanlardan sistematik biçimde dışlanmıştır. Felsefenin dilinin ataerkil karakterde oluşu nedeniyle kadın ya görünmez kılınmış ya da eksik, ikincil ve edilgen bir varlık olarak temsil edilmiştir. Böylece kadın, kendine ait bir söz, mekân ve kimlik kurma olanağından mahrum bırakılmış ve dolayısıyla *yurtsuzlaşma* metaforu ile ifade edilen bir temsil krizine sürüklenmiştir (Kılıç, 2015).

Bir toplumun sosyal yapısını, değerler sistemini ve günlük yaşam pratiklerini anlamak için en önemli veri kaynaklarından biri de arkeolojik verilerdir. Antik Yunan'da olduğu gibi ataerkil düzenin hâkim olduğu toplumlarda, kadınların aile içindeki konumuna dair ipuçları, mezar buluntuları, ev içi kullanım eşyaları, ikonografik temsiller ve yazıtlı belgeler aracılığıyla elde edilmektedir. Kadınlara ait takılar, dokuma tezgâhları, kozmetik kapları, aile üyelerini betimleyen steller kadının toplumsal rollerinin aile ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu buluntular, antik toplumlarda kadının kimliğinin ve sosyal statüsünün, bireysel varlığından çok aile içerisindeki görevleri üzerinden tanımlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, kadının toplumsal konumunu anlamak için onun farklı rollerini ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Evlilik kurumundaki yeri, annelik kimliği, dinî ritüellerdeki konumu ve ev içi üretim faaliyetlerindeki sorumlulukları, arkeolojik veriler ve ikonografik temsiller aracılığıyla daha ayrıntılı biçimde izlenebilmektedir. Bu alt başlıklarda yapılacak inceleme, yalnızca kadının bireysel yaşamını değil, aynı zamanda Antik Yunan toplumunda aile yapısının, toplumsal hiyerarşinin ve cinsiyet rollerinin işleyişini de anlamaya katkı sağlayacaktır. Konunun anlaşılmasına en büyük katkıyı sağlayan temel kavramsal çerçevelerden biri ise *oikos* kavramıdır.

Oikos, yalnızca bir *ev* ya da *hane* anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda aile bireylerini, ekonomik üretimi, mülkü, dinî ritüelleri ve soyun devamını kapsayan çok katmanlı bir sosyal birimi ifade etmektedir. Bu yapı içinde kadının konumu hem biyolojik işlevleri hem de toplumsal rollerine bağlı olarak şekillenmiş, doğurganlık, çocuk yetiştirme, hane içi üretim, dinî ritüellere katılım ve aile onurunun korunması gibi sorumluluklarla tanımlanmıştır (Roy, 1999, s. 2). Ancak bu konum, kadının bağımsız bir özne olarak değil, erkek otoritesine bağlı bir birey olarak değerlendirildiği ataerkil bir düzenin parçasıdır. Kadının hukuki ve toplumsal düzeyde yaşamı, bir erkek vesayeti altında olmak zorundaydı. Bu erkek vesayet sistemi ise *kyrios* kavramıyla tanımlanmaktadır. Kyrios, kadının yasal temsilcisi ve koruyucusu konumunda olup kimi zaman babası ya da kocası, bazen de en yakın erkek akrabası olmuştur. Kadın, hayatı boyunca bir *kyrios*un sorumluluğu altında yaşamak zorunda kalmıştır. Kyriosun görevi yalnızca kadını korumakla sınırlı olmamış, aynı zamanda onun ekonomik geçimini sağlamak, aile onurunu korumak ve gerek özel gerek toplumsal alanlarda kadının haklarını temsil etmek de kyriosun sorumlulukları arasında yer almıştır (Boyacı, 2014, s. 207). Bu düzen, kadının toplumsal kimliğinin ve aile içindeki konumunun, bireysel tercih ve iradeden ziyade ataerkil normlar tarafından belirlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, *oikos* ve *kyrios* kavramları, Antik Yunan toplumunda kadının hem sosyal hem de hukuki statüsünü anlamak için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Eş Kimliğiyle Kadının Sosyal Rolü ve Temsili

Antik Yunan'da evlilik (*gamos*), yalnızca iki bireyin bir araya gelmesinden ibaret olmayıp, toplumsal düzenin, aile soyunun devamının ve ekonomik ilişkilerin korunmasının merkezinde yer alan kurumsal bir birliktelik anlamına gelmiştir. Evliliğin temel amacı, özellikle erkek soyunun

sürdürülmesi ve oikosun yani aile mülkü, hane halkı ve sosyal statüyü kapsayan yapının devamlılığının sağlanmasıdır. Evlilikler çoğunlukla bireylerin kişisel tercihinden ziyade aileler arasında yapılan anlaşmalar sonucu gerçekleşmiştir (Papastamati, 2012, ss. 14-15). Böylece siyasi, ekonomik ve sosyal bağların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Evlenerek babasının otoritesinden çıkan kadın, kocasının oikosuna dâhil olmuş ve böylece hem ailesi hem de toplum için önemli bir işlev üstlenmiştir. Hukuki, dinî ve toplumsal ritüellerle şekillenen bu kurum, aynı zamanda şehir devletlerinin demografik yapısını ve miras düzenini doğrudan etkileyen bir yapı taşı niteliği taşımıştır.

Özellikle Atina'da, yurttaşlık haklarının korunması ve meşru mirasçıların güvence altına alınabilmesi için evliliğin hukuki bir zemine oturtulması şart olmuştur. MÖ 5. yüzyılda yürürlüğe giren Perikles Yasası, yalnızca hem anne hem baba tarafından Atinalı olan çocukların yurttaş kabul edileceğini belirleyerek evliliğe politik bir kimlik ve aidiyet işlevi kazandırmıştır (Delil, 2024, s. 2158). Bu düzenleme, kadının doğurganlık rolünü daha da merkezi hâle getirmiş, onun *oikos* içindeki temel sorumluluğu, soyun devamlılığını sağlayacak meşru çocuklar dünyaya getirmek olarak tanımlanmıştır. Ancak evlilik sadece bu anlamda kalmamış, dinî ritüeller ve toplumsal gelenekler aracılığıyla da kutsal bir boyut kazanmıştır. Düğün törenlerinde gerçekleştirilen libasyonlar, tanrılara yapılan adaklar ve özellikle evlilikle ilişkilendirilen Hera gibi tanrıçalara yöneltilen dualar, evliliğin bireysel olduğu kadar ilahi bir düzenin parçası olarak algılandığını göstermektedir (Mirón Pérez, 2004, 8). Böylece *gamos*, yalnızca iki aile arasındaki anlaşmayı değil, aynı zamanda şehir devletinin toplumsal ve dinî bütünlüğünü pekiştiren çok katmanlı bir kurum niteliği taşımıştır.

Evlilik hazırlıkları ise genellikle *engʹyesis* adı verilen *nişan* anlaşmasıyla başlamaktadır. Bu aşamada, gelinin *kyrios*u damadın ailesiyle bir araya gelerek, çeyiz (*proíx*) miktarı ve evlilik şartları üzerine bir uzlaşma yapmışlardır. Bu anlaşma, evlilikte kadının statüsünü ve oikoslar arasındaki ekonomik ilişkinin çerçevesini belirleyen resmî bir sözleşme niteliği taşımaktadır (Papastamati, 2012, s. 16). Daha sonra yapılan gamos töreni, çok sayıda dinî ritüel, adak ve toplumsal gösteriyi kapsayan çok yönlü bir geçiş sürecidir. Gelin, evlilik öncesinde genellikle Artemis ve Hera gibi tanrıçalara saç tutamları veya oyuncak bebekler gibi sembolik nesneler adamışlardır. Bu ritüel, genç kızlık döneminden ayrılıp yetişkin kadın kimliğine geçişin işaretlerinden biri olarak sayılmaktadır (Margariti, 2019a, s. 321). Dolayısıyla bu adaklar ve ritüeller gelinin tanrıçalardan doğurganlık, evlilikte uyum ve aile içindeki rolü için ilahi bir koruma talep etmesinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Düğün törenin en dikkat çekici unsurlarından biri de gelinin baba evinden damadın oikosuna bir alay eşliğinde götürülmesidir. Meşalelerle aydınlatılan bu geçiş, yalnızca bir mekân değişimini değil, kadının sosyal statüsünde ve toplumsal aidiyetinde gerçekleşen dönüşümü de simgelemektedir. Evin eşiğine ulaşıldığında gerçekleştirilen arındırma ritüelleri ile yeni kurulan birliğin bereket, sağlık ve uyumla kutsanması amaçlanmıştır (Parisinou, 2000, ss. 30-31). Böylece Antik Yunan'da evlilik, bireysel bir anlaşmanın ötesine geçerek hem dinî hem de toplumsal düzeyde derin anlamlar barındıran, çok aşamalı bir ritüel süreci hâline gelmiştir.

Antik Yunan'da evlilik sonrasında kadın, babasının otoritesinden çıkarak kocasının oikosunun bir parçası hâline gelmiş ve yeni ailesinin toplumsal, ekonomik ve dinî düzenine entegre olmuştur. Bu değişim, kadının statüsünde önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Çünkü artık kadının temel görevi meşru çocuklar doğurarak soyun devamlılığını sağlamak ve oikosun sürekliliğini güvence altına almak olmuştur. Kadın, hane içindeki günlük işleyişten sorumlu olmakla birlikte, bu sorumluluk onun bağımsız bir otoriteye sahip olduğu anlamına da gelmemektedir. Aksine artık kyrios konumundaki kocasının denetimi altında sürecek olan bir hayat başlamıştır (Roy, 1999, s. 2). Ekonomik açıdan ise kadının çeyizi özel bir önem taşımaktadır. Kadının taşınabilir mülkü olan çeyiz, evlilik sırasında kadının babası veya erkek akrabası tarafından verilmiş ve bu mal varlığı üzerinde kadın doğrudan bir tasarruf hakkına sahip olmasa da boşanma ya da dul kalma durumunda güvence işlevi görmüştür (Wolf, 1944, s. 44).

Kadının oikos içindeki rolü yalnızca ekonomik ve biyolojik sorumluluklarla sınırlı kalmamıştır. Dinî ritüellerin sürdürülmesi ve ev içi kutsal alanların korunması da onun görevleri arasında yer almıştır. Özellikle *Hestia* (ocak) kültü, kadın üzerinden devam ettirilmiş, böylece ailevi bütünlükle toplumsal düzen arasında doğrudan bir bağ kurulduğu düşünülmüştür. Hestia, ocak ve

içindeki ateşin tanrıçası olarak Yunanlar tarafından yüce bir konumda görülmüş ve oikosun merkezine yerleştirilmiştir. Miken megaronları ve Klasik dönem evlerindeki sabit ocaklar onun kutsallığını yansıtmıştır. Altar ile özdeşleştirilen Hestia, fiziksel bir nesneyle ilişkilendirilmesi nedeniyle diğer tanrılardan ayrılmıştır. Ev ve özel hayatın koruyucusu olan tanrıça beslenme, düzen, iş birliği ve görünmezlik gibi özellikleriyle ev ekonomisinin sorumlusu kabul edilmiştir (Külahlı, 2023, s. 877). Bununla birlikte, kadınların kamusal alanda görünürlüğü oldukça sınırlı kalmıştır. Onların toplumsal kimlikleri büyük ölçüde, mensup oldukları oikos ve doğurdukları meşru çocuklar üzerinden tanımlanmıştır. Dolayısıyla Antik Yunan'da evlilik, kadın için yalnızca yaşam alanının değişimini değil, aynı zamanda hukuki statüsünün, toplumsal aidiyetinin ve dinî sorumluluklarının yeniden tanımlanmasını ifade eden bir dönüm noktası niteliği taşımıştır.

Vazolar Üzerinde Kadının Eş Olarak Temsili

Antik Yunan seramik sanatı, özellikle MÖ 6. yüzyıl ilk yarısından itibaren hızla gelişerek, toplumsal yaşamın, dinî ritüellerin ve ailevi rollerin görsel bir yansıması hâline gelmiştir. Anlatımcı tasvirleriyle Attikalı vazo ressamları üstünlüğü Korinth'ten alarak pazarın kontrolünü kendilerine geçirmişlerdir (Carpenter, 2007, s. 10). Siyah figür ve kırmızı figür tekniklerinin ardışık kullanımı hem estetik hem de tematik açıdan çeşitlilik sunmuş, bu sayede farklı dönemlerde kadının toplumsal ve aile içi konumuna ilişkin ayrıntılı betimlemeler mümkün olmuştur. Evlilik ritüellerine ilişkin ikonografik betimlemeler, teknik ve kronolojik gelişim çerçevesinde özellikle Geç Arkaik dönemden Klasik döneme uzanan süreçte üretilmiş olan Attika vazolarında belirginleşmektedir. Siyah figür tekniğinde çalışan Amasis Ressamı gibi Geç Arkaik ustalar ile kırmızı figür tekniğini uygulayan Duris, Polygnotos Grubu, Eretria Ressamı ve Medias gibi Erken ve Yüksek Klasik dönem ressamları, evlilik sahnelerini tematik çeşitlilik ve ikonografik ayrıntılarla görünür kılan başlıca sanatçılar arasında yer almaktadır (Boardman, 2003; Boardman, 2017). Özellikle bu dönemlerde üretilen Attika vazoları, evlilik ritüelleri, düğün hazırlıkları, gelin alayı ve nişan sahneleri gibi sahneler aracılığıyla, kadının eş kimliğiyle ilişkili temsillerin en yoğun gözlemlendiği eserler arasında yer almıştır (Venith, 1998, s. 119). Bu ikonografik malzeme, yalnızca bireysel yaşam hikâyelerine değil, aynı zamanda Atina toplumunda oikos ve polis arasındaki ideolojik ilişkiye dair de ipuçları sunmaktadır. Vazo resimlerindeki sahneler, kadının evlilik yoluyla kazandığı yeni toplumsal statüyü, kocasına bağlılığını ve ideal eş olarak sahip olması gereken erdemleri görsel bir dil üzerinden aktarmaktadır. Böylece vazolar hem günlük yaşamın ritüellerini belgeleyen hem de toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesinde işlevsel bir araca dönüşen önemli ikonografik kaynaklar olarak değerlendirilmektedir.

Antik Yunan toplumunda evlilik, bireylerin yaşamındaki en önemli geçiş ritüellerinden biri olarak kabul edilmiş ve bu durum dönemin sanatında geniş bir biçimde yansıtılmıştır. Özellikle Attika vazo betimleri, düğün ikonografisinin toplumsal ve kültürel anlamlarını anlamak açısından en zengin görsel kaynakları sunmuştur. Bu sahneler, yalnızca estetik bir ifade biçimi değil, aynı zamanda Atina toplumunun değerlerini, geleneklerini ve kimlik algısını yansıtan birer anlatı olmuştur. Antik Yunan düğün ikonografisi, MÖ 6. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar Attika vazo sanatında önemli bir tema hâline gelmiştir. Vazo sahneleri, evlilikle birlikte gerçekleşen statü değişimini ve özellikle gelinin baba evinden ayrılıp kocasının evine taşınarak yeni bir hayata başlamasını simgelemektedir. Düğünle ilişkili ritüeller, özel sahnelerle süslenmiş kaplara da yansıtılmıştır. Gelin banyosu kapları olan loutrophoroslar tören alaylarında taşınmış ve düğünle ilgili kutsal alanlara bırakılmıştır. Lebes gamikos denen evlilik kazanları ise ya yeni evde saklanmış ya da adak olarak sunulmuştur. Ayrıca, her iki kap türü de tamamlanmamış ya da yarım kalmış evliliklerin sembolü olarak mezarlara konmuştur (Sabetai, 2019, s. 33). Bu kaplar ve üzerlerindeki ikonografik sahneler, Atina toplumunda evlilikle ilişkilendirilen kültürel değerleri, beklentileri ve ritüelleri yansıtan önemli görsel kaynaklardır. Böylece, dönemin toplumsal yapısı, aile kurumuna bakış açısı ve kadın kimliğinin konumu hakkında değerli bilgiler sunmuşlardır.

Kadının eş kimliğiyle temsili, özellikle belirli vazo tiplerinde yoğunlaşmıştır ve her bir form, taşıdığı işlev ve sahne düzenlemeleriyle farklı bir sembolik anlam katmanı oluşturmuştur. Düğün ritüellerinde kullanılan loutrophoroslar genellikle gelin hamamı (*loutron*) hazırlıklarıyla

ilişkilendirilmiştir. Kırmızı figür tekniğiyle üretilen örneklerde, gelinin süslenme sahneleri, çeyiz hazırlıkları ve aile üyeleriyle kurduğu etkileşimler sıklıkla işlenmiştir (Boardman, 2005, s. 114). Lekythoslar ise hem ölüm hem de evlilik temalarıyla ilişkilendirilmiştir. Özellikle beyaz zeminli Attika lekythoslarında, genç yaşta ölen kadınların gelin gibi betimlenmesi, ölüm ve evlilik arasındaki sembolik paralelliği ortaya koymaktadır (Gex, 2014, s. 322). Bu, kadının ideal bir eş olarak tamamlanmamış yaşamını vurgulayan ikonografik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca kırmızı figürlü amfora ve kraterlerde, gelin alayı sahneleri, damat-gelin karşılaşmaları ve aile içi armağanlaşma betimlemeleri, kadının toplumsal statüsünü evlilik üzerinden yeniden tanımlayan sahneler sunmaktadır (Sabetai, 2019, ss. 33-34). Bu vazolar, yalnızca bireysel hikâyeleri aktarmakla kalmamış, aynı zamanda Atina toplumunda kadının eş rolüne dair idealleştirilmiş normları da görselleştirmiştir. Böylece vazo ikonografisi hem ritüel hem de toplumsal bellek bakımından kadınların evlilik yoluyla kazandıkları statünün toplumsal onayını pekiştiren bir araç hâline gelmiştir.

Attika seramik geleneğinde, MÖ 530 yılından itibaren siyah figür tekniğinden kırmızı figür tekniğine geçilmesi, kadın temsillerinde belirgin bir dönüşüm yaratmıştır (Boardman, 2005, s. 11). Siyah figürlü vazolarda kadın figürleri daha çok şematik, katı ve idealize edilmiş formlarla betimlenirken, kırmızı figür tekniğiyle birlikte anatomi, jest ve yüz ifadelerinde daha doğal, bireysel özellikler öne çıkarılmıştır. Bu teknik yenilik, kadının eş kimliğiyle temsiline de yansımış, gelin hazırlıkları, çeyiz sahneleri, nişan törenleri ve aile içi etkileşimler, daha detaylı ve duygusal bir anlatımla görselleştirilmiştir. Aynı dönemde, Güney İtalya'daki Magna Graecia merkezlerinde üretilen kırmızı figürlü vazolar, Atina'dakilere kıyasla kadın temsillerinde daha dramatik, bazen mitolojik vurguları öne çıkaran bir yaklaşım sergilemiştir (Schmidt, 1996, s. 455). Bu farklılık, kadın figürünün yalnızca bireysel ve toplumsal kimliğini değil, aynı zamanda bölgesel ideolojiler ve ritüel gelenekler arasındaki çeşitliliği de yansıtmaktadır. Böylece, Attika vazoları daha çok ailevi normları ve toplumsal beklentileri görselleştirirken, Güney İtalya örnekleri, kadının eş kimliğini daha tiyatral ve sembolik bir dil üzerinden yeniden üretmiştir. Bu çeşitlilik, ikonografik malzemenin yalnızca Atina toplumu için değil, daha geniş bir Yunan dünyası bağlamında da toplumsal cinsiyet algılarının anlaşılmasında kritik bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 1. Hydria (British Museum, 1843,1103.65)

Evliliğin toplumsal ve ritüel değerini aktaran seramik betimlemeleri, alay sahneleri aracılığıyla törenin farklı aşamalarını görünür kılmıştır. Örneğin, British Museum'da korunan ve MÖ 520 yılına tarihlendirilen siyah figürlü bir hydria gövdesindeki evlilik alayı sahnesi betimlenmiştir (Fotoğraf 1). Sağ yöne doğru ilerleyen bir quadrigada, başında saç bağı, üzerinde bir khiton ve himation bulunan sakalsız bir erkek figürü, her iki eliyle dizginleri tutar hâlde tasvir edilmiştir. Yanında, başı örtülü uzun mor bir khiton ve himation giymiş bir kadın figürü yer almaktadır. Quadriga'nın yanında, khiton ve işlemeli himation giymiş, uzun saçlı bir kadın figürü yürümekte ve ellerini çırpmaktadır. Alayın lideri

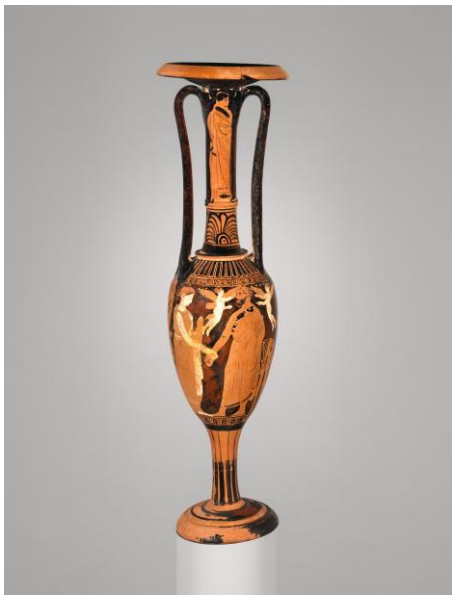
ön tarafta yer almakta ve geriye doğru bakmaktadır. Başında petasos, üzerinde chlamys ve endromides, elinde ise kerykeion ile oldukça itinalı bir şekilde tasvir edilmiştir (British Museum, 1843,1103.65). Bu tasvir evlilik ritüelinin yalnızca bireysel bir geçiş değil, aynı zamanda aile yapısının toplumsal statüsünü sergileyen bir temsil olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Attika kırmızı figürlü vazoları, kadının evlilik törenindeki rolünü ayrıntılı bir şekilde betimleyen sahneleriyle dikkat çekmektedir. Özellikle pyxis ve törenlerde kullanılan loutrophoroslar düğün ritüelleriyle doğrudan ilişkili vazolardır. Vazolarda evlilik süreciyle ilgili ritüellerin oldukça kapsamlı ve coşkulu bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Gelinin ve yakınlarının düğün için hazırlanmalarıyla ilgili en iyi örneklerden biri Eretria Ressamı'na ait ve MÖ 440-415 yıllarına tarihlendirilen bir pyxis üzerinde yer almaktadır (Fotoğraf 2). British Museum koleksiyonunda yer alan bu vazoda bir sandalyede oturan gelinin karşısında aksesuar kutusuyla ve arkasında ise elinde boncuklu bir kolyeyle bekleyen yakınları resmedilmiştir (British Museum, 1874,0512.1). Kırmızı figürlü vazo üzerinde Galene, Kymothea, Thaleia ve diğer kadın figürleri aracılığıyla gelin adayının çeyiz kutularının hazırlanışı, mücevherlerin ve kişisel eşyaların düzenlenişi gibi ritüel adımlar görselleştirilmiştir. Figürlerin duruşları, kıyafetleri ve aksesuarları, Atina toplumunda kadının evlilik öncesi dönemdeki erdemli, düzenli ve itaatkâr imajını yansıtmaktadır. Vazoda betimlenen loutrophoros ve diğer ritüel objeleriyle birlikte sahne kadının eş kimliği çerçevesinde üstleneceği toplumsal rolün görsel bir temsilini yansıtmaktadır. Pyxis üzerindeki bu tasvir idealize edilmiş toplumsal rollerinin anlaşılması bakımından da önemli bir ikonografik kaynaktır.

Fotoğraf 2. Terrakota Pyxis (British Museum, 1874,0512.1)

Örneğin düğün öncesi hem gelin hem de damat için hazırlanan banyo bir ritüel hâlinde yapılmaktadır. Napoli Ressamı'na atfedilen ve MÖ 440 yılına tarihlendirilen bir loutrophorosta gelin için hazırlanan banyo için çeşmeye doğru ilerleyen bir alay resmedilmiştir. Bu alayda elinde meşale taşıyan kadın figürleri, önde flüt çalan bir genç, loutrophros taşıyan bir kadın ve elinde *krotala* (zil) ile bir kadın görülmektedir (Parisinou, 2000, s. 30). MÖ 420-400 yıllarına tarihlendirilen bir pyxis üzerinde de su alayı sahnesinin devamı olan banyo sahnesi resmedilmiştir. Bir gelinin hazırlıklarına dair oldukça kapsamlı bir sahnesi olan pyxiste Eros bir amphoradan su dökerek gelinin banyosuna yardımcı olmaktadır. Tasvir edilen diğer kadınlar ya giyinmekte ya da bir loutrophorosu süslemektedir. Evin içinde ise kucağında Eros bulunan bir kadın, Aphrodite ve olgun bir kadın refakatçiyle birlikte oturur şekilde tasvir edilmiştir (Met Museum, 1972.118.148a,b). Vazolarda gelinin damada elini uzattığı sahneler de sıklıkla tasvir edilmiştir. Bu tasvir kadının evlilik yoluyla yeni bir oikosa katılımını simgesel olarak temsil etmektedir. Bu tür sahnelerde, kadın figürü çoğunlukla sade giyimli, başı örtülü ve edilgen bir tavırda resmedilmiştir. Çoğunlukla kadının eli, erkeğin uzanan elinin üzerinde yer almaktadır (Met Museum, 75.2.15). Bu durum, dönemin ataerkil aile yapısında kadının *ait olunan* bir konumda değerlendirildiğini göstermektedir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Terracotta Loutrophoros (Met Museum, 75.2.15)

Bu ikonografik örnekler, kadının eş olarak temsiline dair iki temel olguyu öne çıkarmaktadır: İlki, evlilik ritüellerinin bu tasvirler yoluyla oldukça sıkı bir şekilde standartlaştırılmış olmasıdır. Gelin figürünün edilgen duruşu, seçilen kıyafetler, hizmetçilerin varlığı ve çeyiz hazırlıkları sadece bireysel bir evlilik sahnesini betimlemekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal normların ve beklentilerin görsel bir ifadesi olarak işlev görmüştür. Örneğin, Washing Ressamı'na ait ve MÖ 430-420 yıllarına tarihlendirilen bir lebes gamikos üzerinde (Fotoğraf 4), gelin bir loutrophoros önünde otururken çevresindeki kadınlar onun saçlarını ve giyisisini düzenlemekte, küçük bir hizmetçi ise çeyizi hazırlamaktadır (Met Museum, 07.286.35a,b). Bu düzen, gelinin toplumsal rollerini ve evlilik bağlamındaki sorumluluklarını izleyiciye açık biçimde aktarmaktadır. Kıyafetler ve süslemeler, bireysel tercihlerden ziyade toplumun öngördüğü ideal ölçütleri yansıtmakta, hizmetçilerin sürekli varlığı ise evlilik ritüelinin kolektif bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. İkincisi, bu sahnelerin bireysel bir deneyimi değil, idealleştirilmiş bir aile yapısını temsil etmesidir. Kadın figürü, yalnızca evlilik öncesi hazırlıkların nesnel bir aktörü olarak değil, aynı zamanda aile içindeki düzenin ve toplumsal hiyerarşinin bir göstergesi olarak sunulmaktadır. Düğün alaylarında, gelin quadrigadayken ya da ondan inerken yanında yürüyen meşaleli kadınlar ve onu takip eden çalgıcı figürleri, ideal aile düzeni ve toplumsal ritüelin bütünlüğünü görselleştirmektedir (Parisinou, 2000, ss. 30-31). Böylece Attika vazolarında ve diğer ikonografik örneklerde, kadının eş olarak rolü hem ritüel bağlamında hem de sosyal ve kültürel bağlamda kodlanmış bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Bu görsel temsil hem kadının evlilik içindeki statüsünü somutlaştırmış hem de Antik Yunan toplumunda evlilik kurumunun taşıdığı kültürel ve sosyal önemi de yansıtarak, ideal evlilik düzeninin ve aile yapısının izleyici tarafından kavranmasını sağlamıştır.

Vazolar üzerindeki tasvirler toplu bir şekilde değerlendirildiğinde ikonografik temaları zaman içinde değişim gösterdiği görülmektedir. MÖ 7. yüzyılın sonlarında, düğün alayını konu alan sahneler ön plana çıkmış, düğünün kamusal ve kolektif yönü vurgulanmıştır. MÖ 6. yüzyılda gelinin törensel biçimde bir kahramansı araba ya da kırsal bir araç üzerinde taşınmasını betimleyen sahneler tercih edilmiş, bu sayede geçiş anı ve anlamı da yüceltilmiştir. MÖ 5. yüzyıla gelindiğinde ise ikonografide belirgin bir ruh hâli değişimi olmuştur. Odak noktası gelin figürüne kaymış ve özellikle onun hazırlıkları ile statü değişimi ön plana çıkmıştır. Bu yüzyılın ikonografisi gelinin süslenmiş, hediyelerle donatılmış ve çekiciliği vurgulanmış hâlini yansıtmaktadır. Kadının toplumsal özelliklerinden olan aidosu özellikle ön plana çıkarılmış ve bu, gelinin aşağıya yönelen eğik bakışıyla ifade edilmiştir. Nadiren gelinin başı tamamen kalın bir peçe ile örtülü bir şekilde tasvir edilmiştir ve bu durum onu törensel bir geçiş sürecindeki aday gibi algılanmasına neden olmuştur (Sabetai, 2019, s. 33).

Fotoğraf 4. Lebes Gamikos (Met Museum, 07.286.35a,b)

Vazo ikonografisi, Atinalı kadınların eş kimliği bağlamında toplumsal ve kültürel idealleri nasıl yansıttığını anlamak açısından son derece önemli bir kaynaktır. Vazolar, yalnızca evlilik ritüelleri ve günlük yaşam sahnelerini belgelemekle kalmamış, aynı zamanda kadının toplumsal beklentilere uygun davranışlarını ve aile içindeki rolünü görsel bir dil aracılığıyla pekiştirmiştir. Gelin hazırlıkları, çeyiz törenleri ve nişan sahneleri, kadının erdemli, itaatkâr ve toplumsal normlara bağlı bir eş olarak nasıl idealize edildiğini ortaya koymuştur. Teknik ve stil açısından kırmızı figür tekniğinin sunduğu detaylı anlatım, kadın figürlerinin hem fiziksel hem de davranışsal özelliklerini vurgulayarak, izleyiciye kadının sosyal rolünü ve eş kimliğini daha etkili bir biçimde iletmiştir.

Mezar Stellerinde Kadının Eş Olarak Temsili

Antik Yunan toplumunda mezar stelleri, yalnızca ölen kişiyi anmak için dikilen anıtsal işaretler değil, aynı zamanda bireyin kimliğini, toplumsal statüsünü ve aile içindeki rollerini yansıtan önemli görsel belgeler olarak işlev görmüştür. Özellikle Klasik dönem Atinası'nda bu steller, toplumsal hafızanın şekillendiği ve aile bağlarının nesiller boyunca aktarılmasını sağlayan birer temsil aracına dönüşmüştür (Bağdatlı Çam, 2023). Kadınların mezar stellerinde betimlenme biçimleri, dönemin aile merkezli toplumsal yapısını ve oikos kavramının önemini anlamak açısından dikkate değerdir. Atina toplumunda kadın kimliği, büyük ölçüde evlilik, annelik ve ev içi düzenin korunmasıyla tanımlandığı için, stellerde kadın figürleri genellikle bu bağlamda ele alınmıştır. Bu temsillerde, kadının eş olarak konumu idealize edilmiş, onun ev yönetimi, aile içindeki statüsü ve yeni kimliği, sembolik ögeler ve ikonografik detaylar üzerinden vurgulanmıştır (Norton, 1897, ss. 26-27). Mezar stellerinde öne çıkan bu sahneler, yalnızca bireysel yasın bir ifadesi değil, aynı zamanda toplumsal normların, değerlerin ve kadın kimliğine dair beklentilerin görsel bir aktarımıdır. Bu nedenle, kadınların eş olarak temsili hem ölen kişinin anısını ölümsüzleştirme hem de Atina toplumunun aile yapısına dair idealleri kuşaklar boyunca canlı tutma işlevi taşımaktadır.

Klasik Attika mezar kabartmalarında kadınların yoğun ve belirgin biçimde betimlenmesi, Arkaik dönemde erkek figürlerinin hâkim olduğu mezar stelleriyle keskin bir karşıtlık sergilemektedir. Cenaze ikonografisindeki bu köklü dönüşüm, MÖ 451/450 yılında Perikles tarafından yürürlüğe konulan yurttaşlık yasasıyla ilişkilendirilmiştir. Söz konusu yasa öncesinde, Atinalı babadan doğan meşru erkek çocuklar tam yurttaşlık hakkına sahipken, yeni düzenleme bu hakkı yalnızca anne tarafından da Atinalı olanlara tanımıştır. Böylelikle kadınlar doğrudan yurttaşlık statüsüne erişemeseler de onların Atinalı kökeni çocuklarının yurttaşlık haklarını belirleyici hâle gelmiştir. Mezar kabartmaları, bu dönemde kadınlara atfedilen söz konusu asli rolü yansıtarak, soy bağı üzerinden kimlik kazandıran Atinalı eşleri, anneleri ve kızları ön plana çıkarmaya başlamıştır (Margariti, 2019b, s. 141). Antik Yunan mezar stellerinde kadınların eş olarak temsili, ikonografik açıdan oldukça belirgin sahneler ve semboller üzerinden aktarılmıştır. Bu temsiller, kadının toplumsal kimliğinin en önemli bileşenlerinden biri olan evlilik kurumunu yüceltirken, aynı zamanda oikosun

devamlılığı ve aile değerlerinin sürekliliğini vurgulamıştır. Kadın figürleri genellikle sakin, dingin ve idealize edilmiş bir duruşla tasvir edilmiş ve böylece bireysel karakter özelliklerinden çok, toplumsal rolleri ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda, mezar stellerinde *dexiosis ve anakalypsis sahneleri, takı ve çeyiz nesneleri ile hizmetçi figürleri* en sık karşılaşılan üç temel ikonografik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik Attika mezar stellerinde kadınların eş pozunda en sık rastlanan temsilleri *dexiosis* ve *anakalypsis* adı verilen hareketlerdir. Anakalypsis, gelinin evlilik töreninde örtüsünü açmasını simgeleyen ritüel karakterli bir harekettir. Phainippe (MÖ 400-390), Ampharete (MÖ 400-375), Piraeus mezar stellerinde (MÖ 375-350) (Clairmont, 1993, ss. 186-187; Arrington, 2018, s. 10) de görüleceği üzere kabartmalarda kadınlar başlarını örten himationu yüzlerinden uzaklaştırarak ya da omuz hizasında öne çekerek bu hareketi yapmaktadırlar. Fakat anakalypsis sadece evli kadınlara özgü bir hareket değildir. Yetişkin kadınlar evli olduklarını göstermek için, genç kızlar ise evlilik yaşında öldüklerini vurgulamak amacıyla bu hareketi yapmaktadır. Dexiosis ise el sıkışma sahneleridir. Vedalaşmayı temsil eden dexiosis ölen kişiyle olan bağı gösteren sembolik bir derinlik taşıyan önemli bir simgedir. Kökeni Arkaik döneme giden bu motif esas olarak Klasik dönem mezar stelleriyle ilişkilendirilmiştir. Sonraki dönemlerde de mezar stellerinde kullanılmaya devam etmiştir. Dexiosis, aile içindeki bağın sürekliliğini vurgulamanın yanı sıra, bu bağın toplumsal yapının bütününde temel bir unsur olarak konumlandığını da ortaya koymaktadır. Dexiosis hem veda temasını temsil etmiş hem de aile ilişkilerini duygusal boyutuyla göstererek toplumsal değerler arasındaki etkileşimi görünür kılmıştır (Nováková ve Pagáčová, 2016, s. 207). Bu sahnelerde ölen kadın, kocası ya da aile üyeleriyle karşılıklı bir vedalaşma anında tasvir edilmiştir. Simgesel olarak, yaşam ve ölüm arasındaki geçişi ifade eden bu sahneler, aynı zamanda kadının aile içindeki kimliğinin ölümden sonra da vurgulandığını göstermektedir. Örneğin Philoxenos mezar stelinde (MÖ 400), miğferi ve kalkanı ile bir savaşçı olarak profilden betimlenen Philoxenos ve eşi Philomene'nin dexiosis sahnesi (Fotoğraf 5) tasvir edilmiştir (Grossman, 2001, ss. 16-17; Getty Museum, 83.AA.378). Aralarındaki evlilik bağına ve birbirlerine dokunmalarına rağmen her ikisinin de yüzünde herhangi bir duygu ifadesi görülmemektedir. Thraseas ve Euandria Mezar Steli (MÖ 450-440), Damasistrate Steli (MÖ 340-320), Sime Naiskosu Mezar kabartması (MÖ 320) gibi örneklerde de görüleceği üzere eşleriyle beraber tasvir edilen figürlerin yüzlerinde keder ya da üzüntü ifadesine yer verilmemiştir (Antiken Skulpturen, 1891, s. 277; Grossman, 2001, s. 61; Walston, 1889, s. 66). Bunun yerine duygusal bağların dexiosis ile ifade edilmesi yoluna gidilmiştir.

Fotoğraf 5. Philoxenos Mezar Steli (Getty Museum, 83.AA.378)

Dexiosisten sonra Antik Yunan mezar stellerinde kadınların eş olarak temsiline dair en dikkat çekici ikonografik unsurlardan biri takı kutuları, çeyiz sandıkları, dokuma aletleri ve benzeri ev eşyalarının sahnelere dâhil edilmesidir. Selino (MÖ 430-420), Hegeso (MÖ 410-400), Phainippe (MÖ 400-390), Kalliarista (MÖ 350) mezar stelleri bu konuda başlıca örnekler arasındadır. Bu nesneler, yalnızca ölen kadının kişisel eşyalarını değil, aynı zamanda onun toplumsal statüsünü, aile içindeki rolünü ve evlilikle kazandığı yeni kimliğini simgeleyen güçlü göstergeler olarak işlev görmüştür. Özellikle Klasik dönem Atinası'nda kadın kimliği, büyük ölçüde oikosun düzeniyle tanımlandığı için,

bu tür sahnelerde kullanılan semboller yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kolektif anlamlar da taşımaktadır. Takı kutuları ve çeyiz sandıkları, kadının evlilikle birlikte kazandığı toplumsal konumu temsil etmektedir. Atina toplumunda, çeyiz, yalnızca bir evlilik geleneği değil, aynı zamanda kadının yeni ailesine kattığı ekonomik ve sosyal değerin somut bir göstergesidir. Mezar stellerinde bu nesnelerin görsel olarak vurgulanması, kadının eş olarak sorumluluklarını ve ev içindeki otoritesini simgeselleştirmiştir. Özellikle takı kutusu hem bireysel süslenmeye hem de evlilikle birlikte gelen yeni kimliğe işaret eden iki katmanlı bir anlam taşımaktadır. Bir yandan kadının özel yaşamına ve kişisel zarafetine gönderme yaparken, diğer yandan evin düzeni ve sürekliliği ile ilişkilendirilmiştir. Stellerde kadın figürleri çoğunlukla bir sandalyede otururken ve yanlarında hizmetlileriyle tasvir edilmiştir (Bağdatlı Çam, 2023; Grossman, 2001, s. 8). Hizmetliler takı kutularını, aynayı ya da bir kolyeyi uzatırken ya da henüz hanımına vermişken tasvir edilmişlerdir. Bununla ilgili en iyi örneklerden biri MÖ 420 yılına tarihlendirilen Selino Steli'dir (Fotoğraf 6). Stelde sol tarafa bakan ve oturmuş bir şekilde tasvir edilen anne, sol elinde bir ayna tutuyor ve dexiosis hareketi yapmakta; karşısında ise bebeğini tutan bir kadın bulunmaktadır. Bebek annesine dönük ve bir eliyle ona uzanmıştır (Conigliaro-Nguyen, 2023, s. 72). Aksesuarı ve bebeğiyle betimlenen bu sahnede kadının hem eş hem de anne olarak statüsünü vurgulanmıştır.

Fotoğraf 6. Selino Steli (Conigliaro-Nguyen, 2023, s. 72)

Antik Yunan mezar stellerinde kadınların yanında betimlenen hizmetçi figürleri, ölen kişinin toplumsal statüsünü, aile içindeki rolünü ve eş olarak konumunu yansıtan önemli ikonografik unsurlar arasında yer almaktadır (Norton, 1897; Grossman, 2001, s. 8; Temür, 2015). Klasik dönem Atinası'nda, özellikle varlıklı ailelere ait stellerde bu figürler, yalnızca sahneleri zenginleştiren dekoratif ögeler değil, aynı zamanda oikosun hiyerarşik düzenini görünür kılan görsel araçlardır. Hizmetçiler genellikle daha küçük boyutlarda, sade kıyafetlerle ve edilgen bir duruşla resmedilir. Bu orantısal küçüklük, ölen kadının statüsünü yüceltme ve onun hane içindeki otoritesini vurgulama işlevi taşımaktadır. Bu temsil biçimi, kadın figürünü yalnızca bir birey olarak değil, aynı zamanda evin yöneticisi konumunda idealize etmiştir. Hizmetçiler ise kadının bu merkezî rolünü tamamlayan sessiz tanıklar olarak sahnede yer almıştır. Bu hiyerarşik düzenlemenin en yalın bir örneğini Phainippe steli (MÖ 400-390) göstermektedir (Fotoğraf 7). Phainippe sol elinde bir ayna tutarken, önündeki hizmetçi kız bir sandık ve küçük bir kutu taşımaktadır. Hizmetçinin kolları kapalı fakat kuşaksız kıyafeti, onun kökenlerini Trakya ya da Küçük Asya'ya yerleştiren Doğulu bir üslubu yansıtmaktadır. Bu sahneyi oluşturan unsurlar, evlerinde kadınları gösteren çok sayıdaki Klasik dönem vazosunda görülenlerle aynıdır. Ancak mezar anıtı oluşu ve sahnenin ağırbaşlı tonu, yerleşik ev içi ikonografisine özel bir anlam kazandırmaktadır (von Bothmer, 1958, s. 187; Met Museum, 53.11.7). Ayrıca bu kabartmada Phainippe sağ eliyle örtüsünü tutarak anakalypsis hareketini yapmaktadır.

Fotoğraf 7. Phainippe Steli (Met Museum, 53.11.7)

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Antik Yunan toplumsal düzeni, keskin bir ataerkil yapılanma üzerine kurulmuş olup kadınların bireysel kimliğini kamusal alanda görünmez kılan, ancak aile kurumunda vazgeçilmez roller yükleyen bir sistem yaratmıştır. Kadın, yurttaşlık haklarından yoksun bırakılmış, siyasal karar süreçlerinden dışlanmış ve toplumsal hiyerarşide geri planda bir konuma indirgenmiştir. Buna rağmen, aile ve soyun sürekliliği açısından üstlendiği roller, onun toplumsal yapının vazgeçilmez bir bileşeni olduğunu göstermektedir. Özellikle Perikles'in yürürlüğe koyduğu yurttaşlık yasası, annelik ve eş kimliğini kadınlar için daha da belirleyici hâle getirmiştir. Çünkü bu yasa ile birlikte yalnızca hem annesi hem de babası Atinalı olan çocuklar yurttaş kabul edilmiş, böylece kadının kökeni, yeni neslin kimliğini tayin eden asli unsur hâline gelmiştir.

Kadının toplumsal konumu oikos ve kyrios kavramları etrafında şekillenmiştir. Oikos, yalnızca haneyi değil mülkü, dinî ritüelleri, soyun devamlılığını ve hane içi düzeni kapsayan çok boyutlu bir yapıdır. Kadın bu yapının içinde doğurganlık, çocuk yetiştirme, hane ekonomisini sürdürme ve ev içi dinî ritüelleri devam ettirme gibi sorumluluklarla tanımlanmıştır. Buna karşın, yaşamı boyunca bir erkek vesayeti altında bulunması anlamına gelen kyrios sistemi, onun hukuki ve toplumsal özerkliğini neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştır. Kadınlar önce babalarının, evlendikten sonra eşlerinin ve dul kaldıklarında en yakın erkek akrabalarının otoritesi altında yaşamışlardır. Bu sistem, kadının toplumsal değerini bireysel niteliklerinden ziyade aile içindeki işlevleri üzerinden tanımlamıştır. Evlilik kurumu ise kadının toplumsal kimliğinin belirlenmesinde merkezî bir rol üstlenmiştir. Evlilik yalnızca iki kişinin bir araya gelmesi değil, aynı zamanda soyun devamlılığını, miras düzenini, ekonomik ilişkileri ve dinî ritüelleri güvence altına alan toplumsal bir kurumdur. Kadının eş olarak rolü hem bireysel bir statü değişimini hem de onun toplumsal aidiyetinin yeniden tanımlanmasını ifade etmiştir. Düğün ritüelleri, adaklar, gelin alayları ve arındırma uygulamaları, kadının genç kızlıktan eş kimliğine geçişini hem kutsal hem de toplumsal bir dönüşüm olarak görünür kılmıştır. Bu bağlamda kadın, kamusal yaşamın dışında bırakılmış olsa da toplumsal düzenin devamlılığını sağlayan temel unsur hâline getirilmiştir. Dolayısıyla Antik Yunan'da kadının eş kimliği üzerinden tanımlandığını ve bireysel görünürlüğünden çok ailevi ve toplumsal işlevleriyle meşrulaştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kadının bireysel sesini kısıtlayan ataerkil yapıya rağmen, toplumsal düzenin sürekliliğinde merkezî bir figür olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

Bu toplumsal ve hukuki sınırlar, arkeolojik malzemenin sunduğu görsel temsiller aracılığıyla da somutluk kazanmıştır. Antik Yunan sanatında, özellikle Klasik ve Hellenistik dönemlere ait vazolar ve mezar stelleri, kadının eş kimliğiyle toplumsal bellekte nasıl konumlandırıldığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu eserlerde kadınların bireysel özelliklerinden çok, evlilik ve aile bağlarıyla tanımlanan toplumsal rollerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Böylece sanat, yalnızca estetik bir ifade aracı değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ideolojik bir yansıması hâline gelmiştir.

Attika vazoları, evlilik ritüellerini en ayrıntılı biçimde belgeleyen ikonografik kaynaklar arasında yer almaktadır. Loutrophoros, hydria, pyxis ve lekythos gibi kaplar üzerinde betimlenen sahneler evlilik hazırlıkları, gelin alayları, çeyiz düzenlemeleri ve dinî adaklarla doğrudan ilişkili olmuştur. Bu sahnelerde gelin figürleri çoğunlukla edilgen, başı örtülü ve hizmetçileriyle çevrelenmiş şekilde resmedilmiştir. Edilgenlik seçilen giysiler, çeyiz nesneleri ve yan figürlerin düzeni, bireysel bir kadının hayatından çok toplumun idealize ettiği eş kimliğini sembolize etmektedir. Özellikle Washing Ressamı'nın loutrophorosunda ya da kırmızı figürlü pyxislerde görüldüğü üzere, kadının süslenme sahneleri ve çeyiz hazırlıkları, toplumun kadından beklentilerini görsel bir dille aktarmaktadır. Kadın, burada yalnızca birey değil aile onurunu, soyun devamlılığını ve oikosun sürekliliğini temsil eden bir simgeye dönüşmüştür.

Mezar stellerinde ise bu temsil daha farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Steller yalnızca bireyin anısını yaşatmakla kalmamış, aynı zamanda aile bağlarını ve toplumsal değerleri nesiller boyunca aktaran simgesel araçlara dönmüştür. Klasik Attika mezar kabartmalarında kadınların yoğun biçimde resmedilmesi, Arkaik dönemin erkek merkezli stellerinden önemli bir kopuşu ifade etmiştir. Bu dönüşüm, Perikles'in yurttaşlık yasasının etkisiyle doğrudan ilişkilidir. Kadının Atinalı kökeni, çocuklarının yurttaşlık haklarını belirlediği için mezar stellerinde eş ve anne olarak rollerinin ön plana çıkarılması, onların soy bağını temsil eden merkezî konumlarını yansıtmaktadır. Stellerde en dikkat çekici ikonografik unsurlar arasında dexiosis ve anakalypsis hareketleri yer almıştır. Dexiosis hem veda anını hem de aile içindeki bağların ölüm sonrasında dahi sürekliliğini simgeleyen bir sahne olarak kadınları genellikle kocaları ya da yakın akrabalarıyla yan yana göstermiştir. Bu sahnelerde duygu ifadesi yerine bağın sembolik gücü, bu hareketin kendisine yüklenmiştir. Anakalypsis ise kadının evli olduğunu ya da genç yaşta evlilik çağına gelmeden öldüğünü işaret eden bir harekettir. Bu hareket, kadın kimliğinin evlilikle özdeşleştirilmiş olduğunu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla mezar ikonografisi, kadının bireysel özelliklerini değil, toplum tarafından tanımlanmış rollerini ölüm sonrasında da devam ettiren bir simgesel dil üretmiştir. Bunun yanında, stellerde görülen çeyiz sandıkları, takı kutuları ve dokuma aletleri gibi nesneler de kadının evlilikle kazandığı statünün ve hane içindeki işlevlerinin sembolik göstergeleri olmuştur. Hizmetçi figürlerinin daha küçük ölçekte ve edilgen duruşlarla resmedilmesi, ölen kadının hane içindeki otoritesini vurgulayan bir hiyerarşik düzen yaratmıştır. Bu durum, kadının yalnızca eş olarak değil, aynı zamanda evin yöneticisi ve düzenleyicisi olarak da idealize edildiğini göstermektedir.

Vazolar ve steller bir arada değerlendirildiğinde, kadın figürünün daima aile bağlamı içinde temsil edildiği görülmektedir. Onun toplumsal görünürlüğü, bireysel varlığından ziyade eş, anne ve evin düzenleyicisi olarak üstlendiği roller üzerinden tanımlanmıştır. Bu ikonografik temsiller, kadınların kamusal alanda görünmezliğini pekiştirirken, aynı zamanda onların toplumsal hafızada ailevi roller üzerinden kalıcı kılınmasına hizmet etmiştir. Böylece arkeolojik malzeme, Antik Yunan toplumunda kadının eş kimliğinin yalnızca bir bireysel statü değil, toplumsal düzenin ve ideolojik söylemin merkezî bir unsuru olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak vazolar ve mezar stelleri aracılığıyla görülen kadın temsilleri, Antik Yunan toplumunun cinsiyet rollerine ve evlilik kurumuna dair idealleştirilmiş normlarını yansıtan güçlü araçlardır. Bu görsel belgeler, kadının eş kimliği üzerinden toplumsal değerlerin yeniden üretildiğini, bireysel deneyimlerin ise büyük ölçüde görünmez kılındığını göstermektedir. Kadın, bu ikonografik gelenekte hem evlilik aracılığıyla yeni bir aidiyet kazanan hem de ölümden sonra bile ailevi rolüyle hatırlanan bir figür olarak, toplumsal düzenin devamlılığını simgeselleştiren başlıca unsur hâline gelmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Akgün Kaya, E. (2023). Antik Yunan edebi eserlerinde toplumsal cinsiyet rolleri: Kadınlık kimliği ve ideal kadın imgesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, XIII, 27-42. https://doi.org/10.13114/MJH.2023.591.

Antiken Skulpturen (1891). *Beschreibung der antiken skulpturen mit ausschluss der Pergamenischen fundstücke*. Berlin: Verlag von W. Spemann.

Apollodorus. *Library and epitome.* Sir J.G. Frazer (Trans.). Cambridge: Harvard University Press.

Arrington, N. (2018). Touch and remembrance in Greek funerary art. *The Art Bulletin*, *100*(3), 7-27.

Bağdatlı Çam, F. (2023). *Antik dönem mezar stelleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Boardman, J. (2003). *Siyah figürlü Atina vazoları.* G. Ergin (Çev.). İstanbul: Homer Yayınları.

Boardman, J. (2005). *Yunan sanatı.* Y. İlseven (Çev.). İstanbul: Homer Yayınları.

Boardman, J. (2017). *Kırmızı figürlü Atina vazoları.* N. Öz (Çev.). İstanbul: Homer Yayınları.

Boyacı, N. P. (2014). Platon'da kadın sorunu üzerine bir tartışma. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*, 205-230.

British Museum, (1843,1103.65). *Hydria*. © The Trustees of the British Museum. Shared under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) licence. Retrieved from https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1843-1103-65?selectedImageId=1613982521 in 01.09.2025.

British Museum, (1874,0512.1). *Pyxis*. © The Trustees of the British Museum. Shared under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) licence. Retrieved from https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1874-0512-1?selectedImageId=875181001 in 21.11.2025.

British Museum, (1874,0512.1). *Pyxis*. © The Trustees of the British Museum. Shared under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) licence. Retrieved from https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1874-0512-1 in 01.09.2025.

Carpenter, T. H. (2007). *Antik Yunan'da sanat ve mitoloji.* B. B. M. Ünlüoğlu (Çev.). İstanbul: Homer Yayınları.

Clairmont, C. W. (1993). *Classical Attic tombstones*. Kilchberg: Akanthus.

Conigliaro-Nguyen, M. (2023). *From birth to burial: Exploring social positioning and symbolic representation of women in Athenian grave stelae*. Master of Arts Thesis, The University of Chicago, Chicago.

Delil, N. (2024). Eski Yunan'da bir vatandaş örneği: Atina. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(4), 2152-2177.

Euripides. *Medea*. D. Kovacs (Trans.). Cambridge: Harvard University Press.

Foley, H. P. (2001). *Female acts in Greek tragedy*. Oxford: Princeton University Press.

Getty Museum, (83.AA.378). *Grave stele of Philoxenos with his wife*, *Philoumene*. Retrieved from https://www.getty.edu/art/collection/object/103VHK in 25.08.2025.

Gex, K. (2014). Athens and funerary lekythos. P. Valavanis and E. Manakidou (Ed.), *Essays on Greek Pottery and Iconography in Honour of Proffessor Michalis Tiverios* in (pp. 321-329). Thessaloniki: University Studio Press.

Gezgin, İ. (2013). Antik çağın ötekisi kadın. *Aktüel Arkeoloji*, *32*, 68–77.

Grossman, J. B. (2001). *Greek funerary sculpture: Catalogue of the collections at the Getty Villa*. Los Angeles: The J. Paul Getty Trust.

Hesiodos. *Works and days.* H.G. Evelyn-White (Tr.). Cambridge: Harvard University Press.

Homeros. *Odysseia.* A.T. Murray (Trans.). Cambridge: Harvard University Press.

Kılıç, M. (2015). Tarihsel örneklemleri üzerinden felsefenin eril dilinde yurtsuzlaşan kadın. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 61-77.

Koç Başar, C. (2021). Antik Yunan'da cinsiyet rolleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 1329-1361.

Külahlı, N. (2023). Eski Batı'nın ocak tanrıçaları: Hestia-Vestia. *History Studies*, *15(*4), 875-892.

Lefkowitz, M. R. (1985). Women in Greek myth. *The American Scholar*, *54*(2), 207-219.

Margariti, K. (2019a). The Greek wedding outside Athens and Sparta: The evidence from ancient texts. *Les Études Classiques*, 85, 319-335.

Margariti, K. (2019b). Funerary sculpture: Women on Attic grave reliefs. O. Palagia (Ed.), *Handbook of Greek Sculpture* in (pp. 123-160*)*. Berlin: De Gruyter.

Met Museum, (07.286.35a,b). Terracotta lebes gamikos (round-bottomed bowl with handles and stand used in weddings). *The Metropolitan Museum of Art*. Retrieved from https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247915?utm_source=chatgpt.com in 02.09.2025.

Met Museum, (1972.118.148a,b). Terracotta pyxis (box). *The Metropolitan Museum of Art*. Retrieved from https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255459 in 15.08.2025.

Met Museum, (53.11.7). Marble stele (grave marker) of Phainippe. *The Metropolitan Museum of Art.* Retrieved from https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254780 in 05.09.2025.

Met Museum, (75.2.15). Terracotta loutrophoros (ceremonial vase for water). *The Metropolitan Museum of Art*. Retrieved from https://www.metmuseum.org/art/collection/search/244821 in 04.09.2025.

Mirón Pérez, M.D. (2004). The Heraia at Olympia gender and peace. *American Journal of Ancient History*, *3*(4), 7-38.

Nadareishvili, K. (2005). Literature and social context-women in the Greek tragedy and in classical Athens. *Phasis*, *8*, 89-104.

Norton, R. (1897). Greek grave-reliefs. *Harvard Studies in Classical Philology*, *8*, 41-102.

Nováková, L. and Pagáčová, M. (2016). Dexiosis: a meaningful gesture of the Classical antiquity. *ILIRIA International Review*, *6*(1), 207-222.

O'Pry, K. (2015). Social and political roles of women in Athens and Sparta. *The Saber and Scroll Journal*, *1*(2), 7-14.

Papastamati, S. (2012). *Gamos in Archaic and Classical Greek poetry: Theme, ritual and metaphor*. Doctor of Philosophy, London: University College London.

Parisinou, E. (2000). 'Lighting' the world of women: Lamps and torches in the hands of women in the late Archaic and Classical periods. *Greece & Rome*, *47*(1), 19-43.

Roy, J. (1999). 'Polis' and 'Oikos' in classical Athens. *Greece & Rome*, *46*(1), 1-18.

Sabetai, V. (2019). The transformation of the bride in Attic vase-painting. R. M. Gondek and C. L. Sulosky Weaver (Eds.), *The Ancient Art of Transformation; Case Studies from Mediterranean Contexts* in (pp. 33-51). Oxford: Oxbow Books.

Schmidt, M. (1996). Southern Italian and Sicilian vases. P. Grassi and G.P. Caratelli (Eds.), *Western Greeks* in (pp. 443-456). Venezia: Bompiani.

Sophokles. *Antigone*. Sir R. Jebb (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Thukydides. *The Peloponnesian war*. J. M. Dent (Ed.). New York: E.P. Dutton.

Venit, M. S. (1998). Women in their cup. *The Classical World*, *92*(2), 117-130.

Von Bothmer, D. (1958). Greek marble sculptures. *Bulletin of the Metropolitan Museum of Art Bulletin*, *16*(6), 187-192.

Walston, C. (1889). *Catalogue of casts in the museum of classical archaeology*. Fitzwilliam Museum, New York: Macmillan and Co..

Wolf, H. J. (1944). Marriage law and family organization in ancient Athens: A study on the interrelation of public and private law in the Greek city. *Traditio*, *2*, 43-95.

Yavuz, R. B. (2023). Antik Yunan'da yurttaş olmak ya da olmamak: Polisin iki yüzü. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(24), 23-34.

Extended Abstract

Introduction

The social structure of ancient Greek society can be reconstructed through the interplay of literary testimonies and archaeological material, both of which reveal the polis-centered organization of life and the rigid hierarchies that determined status, rights, and visibility. Within this framework, women occupied a paradoxical position. Legally and politically excluded, they were denied citizenship and public authority, yet they were indispensable to the continuity of the household and the transmission of lineage. This paradox is particularly evident in the way women were represented in art and funerary monuments, where their roles as wives and mothers were foregrounded while their individuality was suppressed. The purpose of this study is to examine the representation of women in ancient Greece specifically through their identity as wives, combining theoretical considerations about their social position with iconographic analysis of Attic vases and funerary stelai. By doing so, it aims to demonstrate how marriage, as both a legal and ritual institution, defined the cultural construction of femininity and inscribed women into the collective memory of the polis.

Method

The analysis begins with the concepts of oikos and kyrios, which structured female existence within the Greek world. The oikos was more than a household; it was an economic, social, and religious unit encompassing property, kinship, and ritual practices. Women were central to its functioning, responsible for reproduction, the upbringing of legitimate heirs, domestic management, and the maintenance of cult activities such as those associated with Hestia. Yet their position was never autonomous. Through the system of kyrios, every woman lived under the guardianship of a male relative—her father before marriage, her husband afterwards, and another male kin if widowed. This legal dependence deprived women of political and economic agency, but it also emphasized their function as guarantors of continuity. Marriage (gamos) was the pivotal institution through which this function was realized. It was not simply a personal union but a contract between families that ensured inheritance, civic legitimacy, and social stability. The Periclean citizenship law of 451/450 BCE made this dimension explicit: only children of two Athenian parents could claim citizenship, making women's ancestry decisive in the definition of civic identity. Consequently, the representation of women as wives gained unprecedented importance, and artistic and funerary iconography became key arenas in which these ideals were articulated.

Findings

The archaeological material reflects these ideological structures with remarkable clarity. Attic vase painting, especially in the red-figure technique of the fifth and fourth centuries BCE, provides abundant imagery of marriage rituals. Loutrophoros vases associated with bridal baths, pyxides decorated with jewelry arrangements, and lebetes gamikoi used in wedding ceremonies all emphasize the bride's transition from her father's oikos to that of her husband. These depictions reveal the highly ritualized and communal character of marriage. Processions with torches, musicians, and attendants accompanied the bride, while gestures of modesty, lowered gazes, and veiled heads visually encoded ideals of obedience and aidos. The presence of servants and family members underscores that marriage was not a private affair but a public statement of alliances, status, and continuity. Even vases used in funerary contexts, such as lekythoi, often portray young women as brides, equating death at a marriageable age with the unfulfilled role of wife and underscoring the centrality of marriage to female identity. In these images, the bride is depicted not as an autonomous agent but as the object of collective attention, whose body and dowry become symbols of the household's honor and prosperity.

Funerary stelai provide another perspective on the construction of female identity as wives. From the mid-fifth century BCE onward, women appear prominently in these monuments, in contrast to the male-centered stelai of the Archaic period. This change is linked to the Periclean citizenship

law, which made maternal lineage crucial for civic status and thus elevated the symbolic importance of women within the family. The iconography of stelai consistently portrays women in roles that emphasize their relational and domestic identities. The dexiosis motif, depicting handshakes between the deceased and the living, symbolizes both farewell and the enduring bond of kinship. When women are shown performing dexiosis with husbands or children, their memory is preserved through family ties rather than individual qualities. Similarly, the anakalypsis gesture, in which women unveil themselves or draw their garment forward, affirms marital status or, in the case of maidens, indicates death before marriage. In both cases, the gesture reduces female identity to the framework of marriage, demonstrating how deeply ingrained this association was in the cultural imagination.

Additional iconographic details reinforce this message. Jewelry boxes, dowry chests, and weaving implements frequently appear in funerary reliefs, symbolizing not only personal possessions but also the woman's role as guardian of the household. The inclusion of servants, often depicted at smaller scale and with plain clothing, emphasizes the hierarchical order of the oikos while elevating the status of the deceased. For example, the Phainippe stele shows the deceased woman with a mirror in hand, attended by a servant carrying a casket and a box. The juxtaposition of these elements conveys her identity simultaneously as a dignified wife, a mother, and the mistress of the household. In many cases, the scenes are strikingly similar to domestic imagery on vases, yet the funerary context transforms them into solemn expressions of continuity, memory, and family honor. The emotional restraint of these reliefs, where figures rarely display grief, further highlights the ideological function of the imagery: rather than commemorating personal sorrow, the stelai reaffirmed collective values and the permanence of kinship bonds.

The convergence of vase and funerary evidence demonstrates the extent to which women's representation was codified within the symbolic language of marriage and family. Across both contexts, the emphasis lies not on individuality but on social function. Women are consistently portrayed as brides, wives, and mothers, whose identity derives from their role in sustaining the oikos. The repetition of ritual gestures, domestic objects, and hierarchical arrangements shows how art served as an instrument of cultural transmission. These representations functioned as ideological tools, reinforcing the patriarchal order by perpetuating ideals of modesty, obedience, fertility, and domestic responsibility. At the same time, they reveal the paradox of women's position: invisible in the political sphere yet central to the survival and legitimacy of the polis.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The study therefore concludes that the representation of women as wives in ancient Greek art was neither incidental nor neutral. It was a deliberate construction rooted in legal frameworks, social expectations, and religious rituals. By analyzing the interplay of theoretical concepts and archaeological evidence, it becomes clear that women's social value was defined almost exclusively through marriage and its associated roles. Vase paintings depicted the transition into marital life as a ritualized transformation, while funerary stelai perpetuated this identity beyond death, ensuring that women remained in cultural memory primarily as wives and mothers. This convergence of ideology and imagery demonstrates how the polis used visual culture to encode and transmit its values, reducing female individuality but elevating female function as a cornerstone of collective stability. Ultimately, the extended analysis underscores that ancient Greek society constructed femininity not as an autonomous identity but as an institutionalized role—indispensable yet subordinated, silenced yet symbolically central to the cohesion of civic and familial order.